

Az iskola és a könyvtár szerepe a szlovákiai magyarok identitásának megőrzésében*

Bevezetés

Ahogy csak jól működő oktatással lehet gazdaságilag erős egy ország, szintúgy, csak jól működő nemzetiségi iskolákkal maradhat meg egy nemzeti kisebbség. Iskoláinak (lassú, nem feltétlenül látványos, de) szisztematikus tönkretétele magának a kisebbségnek is lassú, de biztos megsemmisüléséhez vezet. A többségi nemzetnek a nemzetiségi iskolák ellen irányuló lépései azért is igényelnek fokozott figyelmet, mert a hatás nem kézenfekvő, az csak jóval később, adott esetben csak évtizedek múlva jelentkezik. Egy szlovák óvodába vagy iskolába beíratott magyar gyerek nem feltétlenül válik rögtön szlovákká. Magyar szülei a népszámlálás alkalmával magyar nemzetiségűnek írják be. Iskolái után azonban, főként, ha szlovák környezetbe kerül, a következő népszámlálások egyikén már nagy valószínűséggel szlováknak fogja vallani magát. 1921 és 2001 között a szlovákiai magyarok lélekszáma (asszimiláció, elűzés, áttelepítés, elvándorlás stb. következtében) nyolctizedére zsugorodott, míg a szlovákok száma majdnem 2,4-szeresre nőtt (Szűcs 2012: 69).

Minden nemzet identitásának megtartásában kultúrájának, történelmének és irodalmának írásos dokumentumai – általában véve kulturális javai – megőrzése és a közösség számára elérhetővé tétele elsőrendű feladat, hiszen a múlt és a jelen megismerése, a jövő nemzedék számára történő átörökítés pótolhatatlan. Ezt a feladatot a közgyűjtemények, a könyvtárak, levéltárak, múzeumok végzik. A tanulás, az oktatás, a művelődés, az emberi erőforrások megújulása a felsorolt intézmények nélkül ma már elképzelhetetlen lenne (Doncsev 2013: 4). Ezen intézmények gyűjteményeik révén a tudás és a minőségi információ gyors közvetítésére és a kulcskompetenciák fejlesztésére alkalmas színtérként léptek be a hagyományos iskolai tevékenységi formák mellé. A könyvtárak szerepe mással nem pótolható, az információkat hordozó dokumentumok gyűjtése, őrzése, feltárása, szolgáltatása és egyben a közösségépítő szerepe is kiemelendő.

A vizuális kultúra napjainkban rengeteg újdonságot hoz, de értő olvasás nélkül nem szerezhető meg a korszerű műveltség. Viták folynak a műveltségről, nagyon

* Megjelent: Ruda Gábor–Szabó Mihály Gizella szerk. 2013. *Nemzetkép és identitás a nemzetiségi iskolák tankönyveiben. Közép-európai példák: Magyarország és Szlovákia / Obraz národa a identita v učebniciach pre národnostné školy. Príklady zo strednej Európy: Maďarsko a Slovensko*. Pilisvörösvár–Dunaszerdahely–Komárom–Nyitra–Esztergom: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–GRAMMA Egyesület–Nyitrai Konstantín Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara–Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar–Selye János Egyetem. 99–113. p.

fontos kérdés az, hogy a gyerekek megtanulnak-e olvasni, megértik-e, amit olvasnak, mert, ha nem, nem tudnak korszerű ismeretekre szert tenni. Kitartó munkával és újszerű ötletekkel sokat lehet tenni azért, hogy a gyerekek megszeressék az olvasást. De ezt a munkát már otthon, a családban el kell kezdeni. Ugyanakkor a diákok érdeklődése mindinkább a vizualitás felé fordul, és kevesebbet olvasnak. A könyvtáraknak tehát meg kell felelniük az új kihívásoknak is. Felgyorsult világunkban a gyorsan változó társadalmi igények szükségessé teszik a kreativitás, a tehetség, a képességek és a készségek fejlesztését, a formális és nem-formális, illetve az informális tanulási formák alkalmazását. Ma már elkerülhetetlen az egész életen át tartó és az élet minden területére kiterjedő tanulás. *„A könyvtárak, a muzeális intézmények és a levéltárak számára egyaránt kiemelt feladattá vált az élethosszig tartó tanulás elvárásrendszerének történő megfelelés, ennek érdekében a közgyűjteményeknek a legfontosabb iskolán kívüli oktatási helyszínné váltak”* (Sörény 2013: 9).

A könyvtárak által kidolgozott, megszervezett és lebonyolított programsorozatok, foglalkozások során alkalmazott tanulási módszerek nagyon sokrétűek. Ilyen például az olvasáskultúra-fejlesztő, valamint -népszerűsítő programok, a szövegértést támogató foglalkozások, a tematikus könyvtári foglalkozások, a szakkörök, tehetségfejlesztő programok, fejlesztő biblioterápiás foglalkozások. Az ilyen jellegű foglalkozások megszervezése, lebonyolítása megköveteli a megfelelő kompetenciákkal, felkészültséggel rendelkező, elhivatott munkatársakat. Ezért a könyvtárosokra rótt feladat tehát nem könnyű, sem határon innen, sem pedig határon túl. A naprakész tudás és az információhalmazban való eligazodás nélkülözhetetlen.

A Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozójának ajánlásai között is szerepel a megállapítás, hogy a magyar identitás vállalása, a magyar kultúra ápolása és az anyanyelv használata szoros összefüggést mutat. Így az olvasás is rendkívül fontos, amelynek egyik intézményes hátterét a könyvtárak adják. Szükség van az egy mástól történő tanulásra, közös tervezésre.

Iskola – identitás – műveltség

A szlovákiai magyarok társadalmi és gazdasági felemelkedéséhez feltétlenül szükséges a műveltségi szint emelése (László 2001: 70), ugyanis a felsőfokú műveltségi szintjük messze elmarad az országos átlagtól. *„Szlovákiában ez 7,87 százalék, míg a magyar nemzetiségű lakosoknak csak a 4,54 százaléka végzett felsőfokú intézményben”* (László 2006: 137).

Általánosan érvényes, hogy az alulképzettek fokozottan kiszolgáltatott helyzetben vannak, saját erőből pedig nem tudják megoldani a felemelkedésüket, mivel *„nem képesek elfogadni az »elhalasztott jutalom« (deferred gratification) alapelvét. (...) ti. az egész társadalmi lét olyan helyzetbe kényszeríti őket, ami megfosztja őket a hosszú távon való racionális előregondolkodás képességétől – éppen saját társadalmi helyzetük bizonytalansága révén”* (Ferge 1984: 47–48). Fontos lenne az is, hogy a magyar tanulók az általános iskola elvégzése után magyar tanítási nyelvű középiskolába kerüljenek, mert a továbbtanulás fontossága ezen a szinten már jobban tudatosítható. (Szűcs 2012: 71) Nagy kár tehát, hogy „... ki-

sebbségi magyar iskolák sorvadnak el – no nemcsak a gyermekhiány okán, hanem a diszkriminatív oktatási törvények, a tudatos visszafejlesztés miatt is. A magyar tanítási nyelvű osztályokat kétnyelvűvé, a kétnyelvűeket csupán nyelvvoktatóvá változtató akarat, az ún. alternatív iskolák sanda szándéka mind-mind az alig burkolt asszimiláció eszközei” (Székely 2005: 34). Ráadásul minden egyes magyar gyerek, akit szlovák iskolába íratnak be, veszélyezteti a helyi magyar iskola létét, hiszen egy bizonyos létszám alatt nem indítanak magyar osztályt. Ezért „*a beolvadók döntése mások döntési lehetőségeit is befolyásolja, nehezebbé téve számukra is kultúrájuk, identitásuk megőrzését*” (Fiala 2012: 3).

Meglehetősen fonák helyzet az, hogy egyrészt kulturálisan és nyelvileg sokszínű Európát tartunk kívánatosnak, másrészt viszont a bizonyos országok nemzeti kisebbségei meglehetősen kiszolgáltatottak az adott többségi nemzet különböző szintű és módszerű asszimilációs törekvéseinek. Az az ország, amely nem tartja tiszteletben nemzeti kisebbségeinek védelmét, saját kultúráját szegényíti azáltal, hogy az ennek részét képező nemzeti kisebbségi kultúra(ka)t sorvasztja. A kisebbségi lét szempontjából kedvezőtlen folyamatokat fel kell tárni, és megfelelő stratégiákat kell kidolgozni azok megszüntetésére, enyhítésére. Ez a feladat vár a magyar kisebbségre és politikai képviselőire (Szűcs 2012: 72–73).

A nyolcvanas években a magyarok asszimilálódása megállt, a kilencvenes években még csökkent is (László 2004: 201). A 2001-es népszámlálási adatok szerint a szlovákiai magyarok száma tíz év alatt több mint 8 százalékkal csökkent, ennek egyik oka az országosnál alacsonyabb népszaporulat, a másik az asszimiláció. A magyar népesség fogyásának megállítását, illetve annak kiindulópontját az óvodai nevelésben kell keresni, ugyanis az iskolai beiratkozásnál kiemelkedően nagy eltérések már nincsenek (László 2004: 201, 205). A 2011-es népszámlálás azonban még a legpesszimistább becslésnél is rosszabb eredményt hozott. Nemzetiség szerint a magyarok száma 2011-ben 458 467 fő, 2001-hez képest 62 061 fő a fogyás; míg anyanyelv szerint 508 714 fő, de erősebb, 64 215 fős fogyás mellett.

Szlovákia és Magyarország között a határ mentén lévő színvonalas magyarországi középiskolák konkurenciát jelentenek, jelenthetnek a szlovákiai magyar középiskoláknak. Jelzésértéke van azoknak az adatoknak, amelyeket a Márai Sándor Alapítvány 2004-ben 36 határ menti magyarországi gimnáziumból kért be. 19 intézmény válaszolt a körlevélre. Ezek közül 16-ban tanultak szlovákiai magyar diákok. Míg 1992-ben csak 7 volt, addig a 2003/2004-es tanévben 160-ra nőtt ezeknek a diákoknak a száma. Feltételezhető, hogy ez a létszám folyamatosan továbbra is nőni fog (László 2004: 215–216).

A nyelvek fennmaradása Európa kulturális örökségének záloga. Kisebbségi helyzetben még a példaértékű vagy az ideálisnak mondható jogi lehetőségek sem jelentenek garanciát az anyanyelv megtartására, ha a törvények az utolsó pillanatban születnek, ha a nemzeti kisebbség nem tud, vagy bizonyos okok miatt nem is akar élni velük. Az államnak a nyelvi jog végrehajtásában és védelmében felelősséget kell vállalnia. A nyelv ügye nem lehet, hogy „veszélyes” téma legyen, mivel a nyelvi jogoknak jelentős szerepük van a globális, multikulturális világban (Szűcs 2012: 73).

„A Kárpát-medencében élő magyar kisebbségek nyelve veszélyeztetett helyzetben van. A nyelvvisszaszorulásnak, a nyelvcsere folyamat felgyorsulásának, a másodnyelvi iskoláztatás terjedésének okát abban találjuk, hogy a magyar nyelv

nyelvhasználati színtereket veszít: kiszorul a politikából, a közéletből, a közigazgatásból” (vö. É. Kiss 2004: 154). Azáltal, hogy a magyar – mint kisebbségi nyelv – nem használható mindenhol, nincs meg az emberben a teljesség érzése a nyelvvel kapcsolatban. Elfelejteti vagy nem is fogja megtanulni bizonyos szakterületek szókincsét, nem érti meg majd magyarul egy nyomtatvány kifejezéseit, s a következő lépcső az lesz, hogy a szülő nem érzi majd fontosnak, hogy átadja anyanyelvét gyermekének (Szoják 2011: 160–161). Márpedig ha egy nyelv használatával kapcsolatban félelem alakul ki, és ez rögzül, akkor a nyelvcsere felé viszi el a nyelvet. A szlovák nyelvtörvény ebbe az irányba mutat. A hétköznapi embert félelemben tartja, elbizonytalanítja. Ezek az intézkedések a nyelv ellen és annak fennmaradása ellen irányulnak (Szoják 2011: 153–162).

A ’90-es évek elején és a századfordulón a nemzettudat (tehát a magyar nemzethez való tartozás tudata) már nem mindig és mindenhol evidencia a környező országok magyar kisebbségeinél. Ha feltesszük a kérdést szlovákiai magyarok körében, hogy mit jelent a számukra magyarnak lenni, különböző válaszokkal szembesülünk. A kisebbségi identitás drámáját azonban egy mondatban így lehet megfogalmazni: „*örök dilemma a harc és a belenyugvás között*” (Gereben 2005: 7). A saját azonosságához való ragaszkodás, az alkalmazkodás, az elzárkózás és a beolvadás, a választások és a kompromisszum-keresések állandó, gyötrelmes folyamata.

A népszámlálási adatok és a statisztikai-demográfiai felmérések és a magyar közösségben végzett identitásvizsgálatok azt igazolják, hogy a magyar nemzetiség és magyar anyanyelv bevallása nagyfokú korrelációt mutat. A nyelvcsere rendszerint nemzetiségváltást is jelent.

A nyelv megtartása a kisebbségi magyar közösség megmaradását jelenti. Ezért nem szabad hagyni, hogy a magyar nyelv a magánéletbe szoruljon vissza. A magyar iskoláknak színvonalas képzést kell biztosítaniuk, a diákoknak, megadva az esélyegyenlőséget ahhoz, hogy érvényesülni tudjanak a munkaerőpiacon (Szoják 2011: 162). A könyvtár támogatni tudja egyrészt már az iskoláskorú gyerekeket, másrészt az élethosszig tartó tanulás elősegítésében is részt tud vállalni, többek közt az információszolgáltatás egyik helyszínéül is.

A második világháborút követően azon magyar kisebbségeknek, amelyek a szovjet érdekszféra államaiban, a szocialista országokban éltek, az internacionalista propaganda köntösébe bújtatott asszimilációs politikával kellett, hogy szembenézzenek. A magyar közösségeknek sikerült létrehozni iskolákat, színházakat, közművelődési intézményeket, könyvtárakat, tehát a nyilvános szférában jelen volt az anyanyelv, ennek ellenére jelentős volt az asszimiláció. A XX. század végén a szovjet befolyás megszűnése magával hozta a térség politikai és gazdasági átalakulását. A nemzetiségi és nyelvi jogok területén is változások történtek. A nyelvi alapú konfliktusok nagyrészt abból adódnak, hogy némely országokban a nyelvi nacionalizmus ideológiája az uralkodó, a nyelv kommunikatív funkciója elé helyezi a többségi nyelv nemzeti-reprezentatív funkcióját. Az uralmon lévő politikai hatalom olyan helyzetet teremt, hogy az érvénysülés alapvető feltétele csakis az állam nyelvén valósulhat meg. A legtöbb országban a nyelvi jogok szűkítése a jogszabályok szintjén is megmutatkozik, a nyelvpolitikát pedig az asszimilációs ideológia határozza meg. A nemzeti ideológia nyílt hangoztatását kerülve ma már inkább a gazdasági és osztályadalmi érdekeknek, valamint a kisebbségi integráció szükségességének adnak hangot. Ilyen érvekkel magyarázzák a kisebbségi iskolákban

az államnyelven oktatott tárgyak óraszámának növelését (Cserniczkó–Szabó Mihály 2011: 165–170).

A többségi állam nem mindig és nem teljességében veszi figyelembe a nemzeti kisebbségek kultúramegtartó igényeit, ez megnyilvánul az oktatás területén is. „*A tömeges történelemtanítás ugyanis mindmáig a nemzetállam legitimációs igényeire épül, a nemzetközpontú történelemszemléletet képviseli. Más szóval: az iskolai történelemoktatás alapvető társadalmi funkciója a nemzet(állam)központú történelemszemlélet közvetítése*” (Jakab 2009: 330). A nemzetállam-központúságot azonban többen is túlhaladottnak tartják. Rudolf Kučera *Közép-Európa története egy cseh politológus szemével* című kötete utószavában írja Popély Gyula: „...*tér-ségünkben ejteni kellene a nemzetállam eszméjét, és valamilyen közös közép-európai identitást kellene magunkra öltenuünk*” (Popély 2008: 153; 2009: 44).

Ennek a közös közép-európai identitásnak azonban nem mond ellent a nemzeti kisebbségek önrendelkezésre való törekvése. Így például „*a magyarság lelkületében évtizedeken át élő ellenzéki séget is az önrendelkezési vágy lappangó megnyilvánulásaként lehet tekinteni*” (Duray 1999: 371). Az önrendelkezés lenne ugyanis a kultúra hathatós ápolásának és ezáltal a nemzeti kisebbség megmaradásának egyik biztosítéka.

1. táblázat

A szlovákiai magyarok számának változása 1980–2011

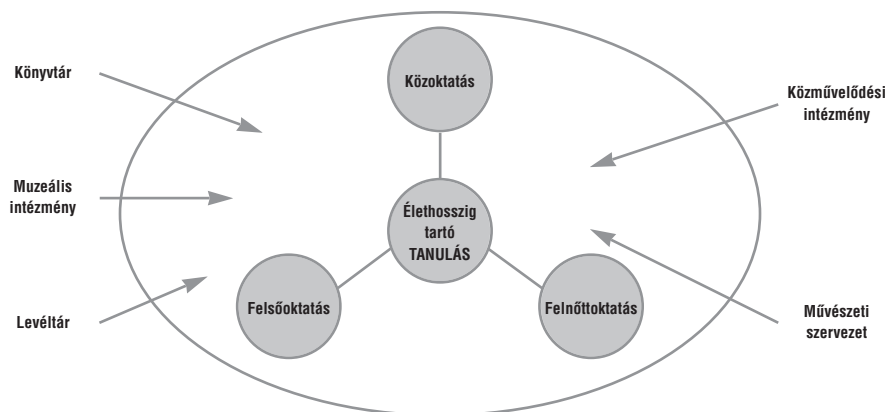
Év	Magyarok száma (nemzetiség)	%	Változás	Magyarok száma (anyanyelv)	%	Változás
1980	559 490		7 484			
1991	567 296	10,8	7 806			
2001	520 528	9,7	-46 768	572 929	10,7	
2011 –	461 241		-59 287			
2011 +	486 701		-33 827			
2011	458 467	8,5	-62 061	508 714	9,4	-64 215

Veszélyes demográfiai jelenségek mutatkoznak: „...*míg 1951-ben az alapiskolás korú gyerekek korosztályában a magyar nemzetiségű gyerekek aránya még 14,24% volt, ez 1996-ra fokozatosan 8,48%-ra csökkent. Ha ezt a rohamosan csökkenő tendenciát nem sikerül mérsékelni és megállítani, úgy 30-35 év múlva a szlovákiai magyarok részaránya jóval 5% alá zuhanhat...*” (Fibi 2001: 22).

A megmaradás egyik legfontosabb feltétele a jól működő magyar iskola, és az, hogy a magyar gyerekek magyar iskolába járjanak. A magyar gyerekek szlovák iskolába való beiratásának körülményeiről, továbbtanulási esélyeikről, nyomon követésükről nem készültek átfogó felmérések, azok elkészítését a szlovák állam nem támogatja, hanem inkább akadályozza (lásd fent, Fibi 2011). Következtetés: az említett, hiányzó felméréseket minél előbb el kell végezni. Mert amíg nem ismerjük pontosan azt a folyamatot, ami ellen védekezni szeretnénk, nem is tudjuk a legmegfelelőbb stratégiát kidolgozni. Például az ellen a hiedelem ellen sem, hogy csak a szlovák iskola biztosít a felnövekvő nemzedéknek széles körű továbbtanulási lehetőségeket, megalapozva ezzel a jövőjét (Szűcs 2012: 79).

A könyvtárak szerepe

„A könyvtár; jegyezzük meg jól, nemcsak művelődési eszköz, nemcsak tudományos intézmény, de anyanyelvünk és nemzeti kultúránk egyetlen intézményes őrhelye. Ezt szolgálni minden magyar kötelessége, akár könyvtáros, akár olvasó!” (Brogyányi 1941: 47). Mai szemmel pedig „...a könyvtár egy társadalom tudományos, kulturális és információs gazdagságának, »jólétének« fontos háttérintézménye” (Balogh 2010: 8).

1. ábra: Az oktatás és a kultúra kapcsolódási pontjai

Az ember életében az első helyen a család, az otthon fogalma szerepel, a második a munkahely, a harmadik hely fogalmának a könyvtárat Ray Oldenburg amerikai szociológus fogalmazta meg. Az a hely, ahol a különböző korosztályok találkozhatnak. Felhasználóközpontú könyvtárnak közösségteremtő ereje lehet. A civil szerveződések, egyesületek, szakkörök részére a könyvtár helyet biztosíthat. A kisebbség, a szlovákiai magyarság életében a könyvtár „harmadik helyként” fontos szerepet tölthetne be. A könyvtárosoknak az a vágya, amely egyben kihívás is, hogy minél több diákból, gyermekből nevelődjön, váljon olvasó, akinek az olvasás örömet jelent. A mai felgyorsult és a számítógépes, „egy kattintással mindent” világban ez számukra nem kis kihívást jelent.

Fontos az olvasási kultúra széles körű terjesztése, erre számos példával találkozunk a gyakorlatban is, az író-olvasó találkozók mellett ma már nagy hangsúlyt fektetnek a különböző országosan szervezett akcióknak, ilyen például az évente megszervezett Országos Könyvtári Napok, az esztergomi Helischer József Városi Könyvtárban a Könyvtári éjszaka-program stb. A fejlesztő biblioterápiás foglalkozások alkalmával a foglalkozást vezető saját eszközeivel igyekszik megszerettetni az olvasást. A csoportfoglalkozásnak meghatározott céljai vannak, ilyen az önismeret, a kreativitás és a kommunikációs készségek fejlesztése. A lényeg az élményszintű feldolgozáson van, a kiindulópont egy szépirodalmi mű, novella, elbeszélés, regényrészlet. A történet kapcsán kialakult beszélgetés során „kinyílnak a zárt kapuk”, a résztvevőkben lévő gondolatok kimondása fontos, fejlesztő hatású. Egy-egy hős, annak viselkedése, karaktere saját életünk során is „felbukkan” vagy „felbukkanhatott”, és magát a szituációt is már átélhettük.

Kovács Csilla az „olvasatlanság” jelenségét és a „lelki munkakerülést” boncolgatja egyik írásában, amelyben Babitsot idézi: „*A fáradt modern fajhoz tartozol / és már nem tudsz a dolgokra gondolni*”. A világ, amelyben élünk, a mennyiségre és az azonnali haszonszerzésre fekteti a hangsúlyt, így figyelmen kívül hagyva az értéket, ami emberi az emberben. E szemléletben az olvasás felesleges teherként jelenik meg, ezáltal semmibe vész mások üzenete. Jogosan teszi fel a kérdést, hogyan boldogulunk olvasatlanul, hogyan találjuk meg helyünket a világban, hogyan alakulnak szűkebb kapcsolataink, hogyan válnak érzékelhetővé a világ láthatatlan dolgai. Felhívja a figyelmet, hogy az olvasást és célját, az olvasottságot vissza kell helyezni, be kell építeni értékrendünkbe. „*Az olvasatlanul hagyás veszélyes létrontás*” (Kovács 2010: 26). Ez a megállapítás kisebbségi létben még inkább nyomatékot kap.

Az írás-olvasás emberi alkotás, amely velünk született igény. Az elsajátításához azonban munkára van szükség. „*Ha megszólal bennünk az olvasott jel, az lehet térben és időben messziről hangzó, de az átadó távollétében is jelen van az olvasó jelenében, és újraéled...*” (Kovács 2010: 26).

„*Az igazi írást, könyvet, verset, üzenetet többször kell elolvasnunk, a verseket pontosan tudnunk, hogy a bennük rejlő, nekünk szóló tudást megértsük, életünkbe beiktassuk. (...) A lelki örökségvédelem személyes teendő: megbecsülni és felismerni az ősök nekünk hagyományozott üzeneteit; azokat befogadni, kiválogatni, összerakni, »becsomagolni«, hogy aztán új élet teremjen bennünk is, tovább adományozhatóan a jövő emberének*” (Kovács 2010: 28).

Balogh András válasza arra a kérdésre, hogy miért is nem olvasunk: „*Azért, mert a globalizáció áttételesen, a pénzügyi-gazdasági függésrendszer egyénig hatoló láncolatával kilúgozza az olvasáskultúrát, uniformizálja a kulturális érdeklődést, elszegényíti a társadalmat és a könyvtárügyet. Ehhez nem kell más, mint egy olyan globális kultúripar (Theodor W. Adorno), amely központosítottan termeli, allokálja a szükségleteket és a szükségletkielégítőket egyaránt*” (Balogh 2010: 6). Az elmélyült olvasás lehetőségeit a könnyed vizualitás csábítása szinte teljesen elnyomja.

Aki rendszeresen rész vesz foglalkozásvezetőként gyermek- és ifjúsági olvasásnépszerűsítő programokban, szembesült azzal, hogy az olvasáskultúra jelenlegi állapota és további fejlesztésének szükségessége nemcsak európai, hanem egyetemes probléma. Ezért sürgősen tenni kell az olvasásért, az egyének és közösségek mentális és pszichikus egyensúlyának megőrzése érdekében (Bartos 2009: 7). Mert legnagyobb felelősségünk, a legerősebb kötelezettségünk a gyerekekkel, az ifjúsággal szemben merül fel, ők kiemelt célcsoportjai terveinknek, mint bárhol másutt Európában (Bartos 2009: 9).

Miért fontos az olvasás, illetve az olvasási szokások kutatása? Egyrészt azért, mert az időmérleg-felvételek adatai szerint az olvasással töltött idő az utolsó két évtized alatt vészesen csökkent (KSH 2013: 17–20), másrészt azért, mert „*Egy társadalom olvasmányaiiban magának a társadalomnak a sorsa (gondolkodásmódja, értékei, vágyai stb.) is tükröződik*” (Gereben 1993: 51). Olyanokká válunk, mint amit olvasunk („fogyasztunk”): „*A rendezett, vállalt nemzeti identitás, főleg annak cselekvő változata, kedvezni látszik az olvasáskultúra magasabb szintjének és viszont. Az ilyen identitástípushoz kapcsolódó olvasói magatartásformák egyrészt markánsabbak, másrészt mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt színvonalasabbak. Ami pedig az elutasítást, közömbös identitástudatot illeti, ez inkább az olvasáskultúra passzívabb és (esztétikai értelemben) értékhiányos megje-*

lenési formáival társul. Az identitástudat és az olvasáskultúra kapcsolata tehát (főleg kisebbségi helyzetben) jól érzékelhető és egyértelmű tendenciát mutat: pozitív elemeik és hiányosságai – külön-külön – egyaránt hajlamosak az együttes előfordulásra” (Gereben 1999: 214; vö. még Gereben 2000: 210; 2012: 6–7).

A nemzeti kisebbségeknél ugyancsak kiemelt szerep jut az olvasási szokásoknak: „...a minőségileg és mennyiségileg fejlett olvasáskultúra jelentős szerepet játszhat (főleg kisebbségi helyzetben!) a személyiség és annak társadalmi kötődéseinek megerősítésében a kiegyensúlyozott, határozott, egyúttal túlzásoktól idegenkedő azonosságtudat kialakulásában. A kultúra – jelesül az olvasáskultúra – tehát az identitástudat egyik pilléréként is funkcionál” (Gereben 2000: 210).

Az olvasási készségek fejlesztése mellett nem lenne szabad megfeledkezni az írásról sem, mivel: „A levelezési aktivitás, illetve általában az írásos tevékenységek gyakorlása szorosan együtt jár az olvasási aktivitással: az írásbeliség aktív művelői általában ugyanazon társadalmi rétegekből kerülnek ki, amelyek az olvasást is sokra tartják” (Gereben 2000: 211).

Kitekintés

A népszámlálási adatok eredményei a magyar kisebbség csökkenő tendenciáját vetítették elénk. És mi van a számok mögött? A kisebbségi magyar népesség előregedése, asszimiláció, nemtörődömség, a hovatarozás bizonytalansága, esetleg félelem? Ha nem sikerül valamit tenni, úgy 30-35 év múlva a magyarok részaránya jóval 5 százalék alá zuhanhat Szlovákiában (lásd fent Fibi, 2001: 22). Mi lenne az alapvető feladatunk, teendők, hogy a további csökkenést megállítsuk? Mi lehetne a megoldás? A magyar nyelv és identitás megtartása, valamint a kultúra ápolása elengedhetetlen feltétele a kisebbségben élő magyarság megmaradásának. Ezért is lenne fontos, hogy a felvidéki magyar szülők magyar tannyelvű iskolákba járassák gyermekeiket. A legfőbb problémák egyike viszont éppen az, hogy a valójában üres háttérű, csak az asszimilációt gyorsító propaganda hatására a magyar családok 15-20 százaléka magyar nyelvű iskola helyett a szlovákot választja gyermekének, nem gondolva arra, hogy amikor iskolát választ gyermekeinek, akkor egyben a jövőjét is meghatározza a számára. Meg kellene értetni a szülőkkel, hogy téves az a nézet, hogy gyermekük boldogulása csak a többség nyelvén, azaz szlovákul megszerzett tudással valósulhat meg. Fontos lenne a magyar anyanyelvű oktatás erősítése, a minőségi oktatás megteremtése, amely felhasználható tudást ad a jól felszerelt, megfelelően képzett és elkötelezett pedagógusokat foglalkoztató, ésszerű tananyagkínálattal rendelkező magyar tannyelvű iskolákból kikerült diákok számára, megalapozva ezzel az életben való sikeres boldogulásukat. El kellene oszlatni azt a tévhitet, hogy csak szlovák iskolába járva valósul meg az egyén érvényesülése. Ezzel a több évtizedes hamis, megalapozatlan érveléssel, szlogennel az identitásukban elbizonytalanodott szülőket manipulálják. A szlovák iskola soha nem adhatja meg azt, amit a magyar iskola. Hogy mire is gondolok? Gondolok itt többek között az irodalomunkra, a történelmünkre, a hagyományainkra és a kultúránkra. A szlovák iskolába járó gyerekek nagy többségénél a magyar kultúrához való kötődés megszűnik. A sokaknál létrejövő nyelvcserevel pedig megtörténik az identitásváltás is (vö. Pék 2011: 5). Tudatosítani kell az anyanyelvű oktatás előnyeit, annak fon-

tosságát. Szilárd alapokat csakis az anyanyelven lehet elsajátítani, és erre a stabil alapképzésre lehet majd építkezni, mind tudásban, mind lélekben.

Ezen kívül ne feledkezzünk meg egy nagyon fontos tényről sem, ugyanis a magyar iskolákban szerzett bizonyítvány ma az Európai Unió munkaerőpiacán mindenképp versenyképesebb a csak szlovákul tudókkal szemben. A magyar iskolában az anyanyelvű oktatás mellett biztosított a világnyelv elsajátítása, valamint a többségi nemzet nyelvének megtanulása is. Azoknak a szülőknek, akik attól tartanak, hogy magyar iskolában gyermekük nem tanulja meg az államnyelvet a megfelelő szinten, vannak egyéb lehetőségeik is, amelyekkel segíthetik, hogy gyermekük jól kommunikáljon szlovákul. A szlovák nyelvű könyvek olvasása, filmek nézése, szlovák nyelvű közegekben való táboroztatás, esetleg nyelvi különórák.

Szemléletváltásra lenne szükség a szlovákiai magyarok körében mind a gyermekvállalási szokások, mind az iskolaválasztás következetességének tekintetében. A kétnyelvűsítés (érthetőbben: a magyar iskolák elszlovákosítása) ellen mindeddig – a rendszerváltás előtt és után is – eredményesen tudott fellépni a magyar közösség, de ha gyengül a közösségen belüli összetartó erő (márpedig sajnos, ez tapasztalható), akkor már nem lehet a többségi nemzet részéről jövő erőszakos asszimiláció elleni egységes fellépésre sem gondolni. Egymást gyengítő (jobb esetben erősítő) folyamatokról van szó: ha csökken a magyar népesség, csökken a kollektív magyar identitástudat, könnyebben kikezdhető a közösség, könnyebben érvényesül a propaganda, hogy a magyar gyerekek akkor érvényesülnek jobban, ha szlovák iskolába járnak. Hosszú távon pedig a szlovák iskolába járó magyar gyerekek a későbbiekben elvesznek a magyar kultúra, a magyar közösség számára, és ezzel is csökken majd a magyar népesség. Jelenleg azt tehetjük meg, hogy meggyőzzük a szülőket: írássák magyar óvodába, iskolába a gyerekeiket, hogy ezáltal nagyobb eséllyel maradjanak meg magyar identitásúaknak, így jobban ellen tudnak majd állni a többségi nemzet részéről jövő, különböző asszimilációs törekvéseknek. Sokat számít az anyaország viszonyulása a kérdéshez. A kedvező Magyarország-kép bizonyára arra inspirálja a szlovákiai magyarokat, hogy tartsák meg magyar identitásukat, és fordítva. Ne legyen szégyen a magyar identitás, mert lelkiileg „*Európában senkinek sem szabad kisebbséginek lennie, mert az nem statisztikai kérdés, hanem a méltóság vagy a megaláztatás alternatívája*” (Péntek 2007: 98).

Tájékozódhatunk a szlovákiai könyvtárak helyzetéről (Makulová 1993; Weiss 1995), magyarországi könyvtárosok szlovákiai (Horváth 2011), szlovákiai magyarországi kapcsolatairól (Szilágyi), szakmai találkozók Szlovákiában (Dávid é. n.) és Magyarországon (Haraszi é. n.), ösztöndíjprogramokról (Mezey–Pegán 2011). De szlovákiai magyar könyvtárakról, olyan értelemben, mint szlovákiai magyar iskolákról, nem beszélhetünk. Ugyanis nincsenek országos szinten hivatalos adatok a szlovákiai közkönyvtárak magyar nyelvű dokumentumainak és magyar olvasóinak számáról sem. Országos felmérésre lenne szükség a helyzet jobb megítélése érdekében. Például Csiffáry Zsuzsanna, a Párkányi Városi Könyvtár igazgatója közlése szerint 2012-ben a könyvtárnak összesen 51 110 dokumentum állt rendelkezésére, ebből 42 215 db-ot dolgoztak fel. A feldolgozottak közül 20 421 db a magyar dokumentumok száma. Összesen 823 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak, látogatója pedig 12 230. 79 766 dokumentumot kölcsönöztek ki. A magyar olvasók és a kikölcsönözött magyar dokumentumok számáról nincs adat. Vagy mindez már annyira „természetesen” hozzátartozik a szlovákiai magyar léthelyzethez, hogy már beszélni sem érdemes róla?

HIVATKOZÁSOK

- Balogh András: Könyvtárak a globalizáció korában. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 19. évfolyam 12. szám 2010. december, 3–24. p.
- Bartos Éva szerk. 2009. Az olvasáskultúra fejlesztése. Koncepciók, programok és kampányok. Budapest, Könyvtári Intézet.
- Brogyányi Kálmán 1941. Magyar könyvtári szolgálat. Az előszót írta Csáky Mihály. Kiadja a Toldy-Kör. Pozsony, Concordia. (Bibliotheka Istropolitana.)
- Csemicskó István–Szabó Mihály Gizella 2011. Hátrányból előnyt: a magyar nyelvpolitikai és nyelvtervezési kihívásairól. In: Benő Attila–Péntek János szerk. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok. Dunaszerdahely–Kolozsvár, Gramma Nyelvi Iroda–Szabó T. Attila Nyelvi Intézet. 163–194. p.
- Doncsev András 2013. Szabad tudásáramlás, egyenlő hozzáférés – Könyvtárak az európai állampolgárokért. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 22. évfolyam 8. szám 2013. augusztus, 3–8. p.
- Duray Miklós 1999. Önrendelkezési kísérleteink. Somorja, Méry Ratio.
- É. Kiss Katalin 2004. Anyanyelvünk állapotáról. Budapest, Osiris Kiadó.
- Ferge Zsuzsa 1984. Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Fiala János 2012. Miért fogyatkozik a szlovákiai magyarság? = Kassai Figyelő. X. évf. 8. szám, 2012. augusztus, 3–4. p.
- Fibi Sándor 2001. A szlovákiai magyar iskolák ötven éve (1960–1989). In: Sidó Zoltán–Fibi Sándor–László Béla szerk. A szlovákiai magyar iskolák története 1949–1999. Dunaszerdahely, Lilium Aurum. 17–36. p. (Katedra Füzetek, 8.)
- Fibi Sándor 2011. Nem előadás, inkább elmélkedés, hangosan kimondott belső monológ. www.felvidek.ma 2011. február 21.
http://old.felvidek.ma/index.php?option=com_content&view=article&id=27127&catid=64&Itemid=131 (2012. 03. 15.)
- Gereben Ferenc 2004. Az ezredforduló magyar olvasáskultúrája a Kárpát-medencében. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 13. évf. 8. szám 2004. június, 40–52. p.
- Gereben Ferenc–Lőrincz Judit–Nagy Attila–Vidra Szabó Ferenc 1993. Magyar olvasáskultúra határon innen és túl. Budapest, Közép-Európa Intézet. (Hungari extra Hungarium, 2.)
- Gereben Ferenc 1999. Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében. Budapest, Osiris Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Gereben Ferenc 2000. Könyv, könyvtár, közönség (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében). Budapest, Országos Széchényi Könyvtár.
- Gereben Ferenc 2005. Olvasáskultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata. Budapest, Lucidus Kiadó.
- Gereben Ferenc 2012. Magyar olvasáskultúra a Kárpát-medencében. Mi történt az ezredforduló után? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 21. évfolyam 12. szám, 2012. december, 5–27. p.
- Gyurgyik László 2011. A szlovákiai magyarok számának változásai és várható alakulása a 2011. évi népszámlálás időpontjában. In: Ruda Gábor szerk. Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában. Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE). 121–128. p.
- Gyurgyik László 2012. Egy csökkenés anatómiája. A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai az 1990-es évektől napjainkig. = Kommentár. 2012. 3. szám, 25–34. p.
- Haraszti Pálné é. n. A Kárpát-medencei könyvtáros egyesületek kerekasztal-beszélgetése és ajánlásai. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 13. évf. 10. sz. 2004. október, 7–10. p.
<http://ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0410/haraszti.html> (2012. október 2.)
- Hegedűs Géza 1978. Az olvasás gyönyörűsége. Budapest, Móra Könyvkiadó.

- Horváth József 2011. A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár és a kislétföldi könyvtárosok határon túli kapcsolatairól különös tekintettel a szlovákiai és az ausztriai könyvtárakra. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 20. évf. 9. szám 2011. szeptember, 40–48. p.
- Jakab György 2009. Lehet-e közös magyar–szlovák történelemkönyvet írni? In: Hornyák Árpád–Vitári Zsolt szerk. Kutatási Füzetek 14. A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. 321–350. p.
<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/kutatasifuzetek14.pdf> (2012. 03. 16. 19:45)
- Kovács Csilla 2010. „Szók zsonganak, a dolgokat eltakarják.” Az olvasatlanság jelensége: a lelki munkakerülés és annak felülírása. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 19. évf. 12. sz. 2010. december, 25–28. p.
- KSH 2013. Kulturálódási szokásaink. A lakosság televíziózási, olvasási jellemzőinek vizsgálata az időmérleg-felvételek segítségével. 2013. június 4. www.ksh.hu
- László Béla 2001. A szlovákiai magyar oktatásügy a kilencvenes években. In: Sidó Zoltán–Fibi Sándor–László Béla szerk. A szlovákiai magyar iskolák története 1949–1999. Dunaszerdahely, Liliium Aurum. 37–71. p. (Katedra Füzetek, 8.)
- László Béla 2004. A magyar oktatásügy. In: Sidó Zoltán–Fibi Sándor–László Béla szerk. Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásáig. I. kötet. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Liliium Aurum Könyvkiadó. 183–246. p.
- László Béla 2006. Magyar pedagógusképzés Csehszlovákiában 1945 után. In: László Béla–A. Szabó László–Tóth Károly szerk. Magyarok Szlovákiában. IV. kötet. Oktatásügy (1989–2006). Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 153–156. p.
- Makolová, Soňa 1993. A könyvtári és tájékoztatói munka helyzete, problémái és fejlődési kilátásai Csehszlovákiában. = Könyvtári Figyelő. 39. évf. 1993. 1. sz. 68–76. p.
http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/1993/1/makulova_h.html (2012. október 2.)
- Mezey László Miklós–Pegán Anita 2011. „A könyvtár, ami összeköt” – Interjú a „Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködése” című ösztöndíjprogram résztvevőivel. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 20 évf. 12. sz. 2011. december, 30–40. p.
- Pék László 2011. A döntés a szülők kezében van. = Pedagógusforum. X. évf. 1. sz. 2011. január, 4–5. p.
- Péntek János 2007. Nyelv és identitás a Kárpát-medencében. = Hítel. XX. 7. sz. évf. 2007. július, 91–98. p.
- Popély Gyula 2008. Utószó: Közép-európai sorsszerűségeink – térben és időben. In: Kučera Rudolf: Közép-Európa története egy cseh politológus szemével. Budapest, Korma. 145–153. p.
- Popély Gyula 2009. Közép-európai sorsszerűségeink. = Zempléni Múzsza. IX. évf. 3. szám, 2009. ősz, 39–45. p.
- Sörény Edina 2013. Közgyűjtemények az oktatásért. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 22. évf. 6. szám 2013. június, 8–16. p.
- Székely András Bertalan 2005. Határhátrák. Pilisvörösvár, MBKKE.
- Szilágyi Márta <http://www.pemeksz.hu/cikk.php?szilagyi> (2012. október 2.)
- Szoták Szilvia 2011. Törvényes garanciák és gyakorlat a horvátországi, szlovéniai és ausztriai magyarság életében. In: Benő Attila–Péntek János szerk. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok. Dunaszerdahely–Kolozsvár, Gramma Nyelvi Iroda–Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, 153–162. p.
- Szűcs Katalin 2012. Magyar iskolák (Cseh)Szlovákiában 1944-től napjainkig, a kulturális élet fontosabb vonatkozásaival. Szakdolgozat, PPKE VJK.
- Weiss Márta 1995. A könyvtárügy helyzete Szlovákiában. = Könyvtári Figyelő, 41. évf. 1995. 2. szám. 282–284. p.

Szűcs Katalin